

MOLIÈRE L'AVARE-JÁNAK ELSŐ MAGYAROSÍTÓI.

Az Anselm álnév alatt tartózkodó Don Alburci Tamás nápolyi történetéből, *Simai Kristóf* kegyes oskolai pap, hazai tárgyú vígjátékot csinált ily czímen: *Zsugori, telhetetlen fősvény ember*, »ama híres Frantzia költő, Molière után.«¹ Míg a történeti háttér nem tartozik Molière-nél a cselekmény lényegéhez, s mégis több dolgot valószínűvé tesz: addig Simai erőlteti a helyzet olyatén megalakulását, aminőre nála a mesének szüksége van.

A vígjátéki mese előtt 14 évvel Don Alburci a nejével és gyermekeivel elmenekült a nápolyi zavargásokat követő üldözések elől. Menekülésük közben tengeri zivatar lepi meg hajójukat. Hajótörést szenvednek, mely nemcsak családi boldogságukat teszi tönkre, hanem annyifelé hányja szét a családot, hogy a Gondviselés különös, kiváló kegyére van szükség, hogy a háromféle irányban szét-szórt családtagok még egyszer találkozhassanak az életben, főleg miután egyik sem tud a másikának megmeneküléséről. Don Alburci Tamás még a legszerencsésebb valamennyiök közül, mert nemcsak életét, de vagyonát is megmenti.

Az igaz, hogy Nápolyba nem térhet többé vissza, mert megjelenésével életét kockáztatja, azért máskép keres módot ottlévő birtoka eladására, a mi sikerül is neki, bár egy kissé különösnek fog föltűnni, hogy birtokát nem vették el mint olyanét, ki a forradalom részese volt. De úgy látszik, hogy a szegény Don Alburci sok kellemetlenséget szerezne még egy Molièrenek is, ezért kell, bár a legkalandosabb utakon-módokon, vagyonát a természeti erők és a politikai élet forradalmából megmentenie. Az ekként szerencsésen szárazra került Don Alburci 16 évig keresi a családját, végre beléfáradva a kutatásba, letelepszik reménytelenül s új név alatt új boldogságot keres. De éppen ez a boldogság-keresés fia vetélytársává teszi, a mi aztán a mult titkának földerítésére vezet. Ugyanis fia, a 7 éves Valér, 16 évvel előbb az övéénél nem kevésbé kalandos történeteken esett át. Egy spanyol hajó megmenti őt is meg a vele volt cselédet is a hajótörésből. A hajó kapitánya meg-

¹ A Magyar Játék-Szin. Első Esztendő. Első kötet Pesten, nyom. Trattner Mátvás betüivel 1792. 89—230 l.

kedveli, fölneveli fiaként s fegyverforgatásra tanítja meg. Ekkor tudja meg Valér (Molière nem mondja meg: miként?), hogy atyja él. Elindul tehát keresésére s habár apját nem találja is meg azonnal, alkalmat lel, hogy a szép és fiatal Elizát a vízbe fulladástól, a saját élete koczkáztatásával megmentse. Feledi szüleit, hazáját és szerelmmel ifjú szívében Eliza apja szolgálatába áll, hogy ezen a kerülon szerezzen érdemeket az apánál, a saját rangja, születése és élettörténete körülményeinek eltitkolása mellett. Így a szerencsés véletlen ugyanoda viszi őt, ahol az apa Eliza leánya számára éppen a jó öreg, de gazdag Anselm-Don Alburcit szemelte ki férjül, és így apa és fiu, nem tudva, a valót nem is sejtve, vetélykedő társakká válnak.

Don Alburci nejének és leányának a sorsa, egy cseppet sem mondható kevésbé kalandosnak az apa- és fiuénál. Ők is megmenekülnek a hajótörésből, de életüket szabadságuk árán kell megváltaniok. Kalózkodásukkal őket el s csak tízévi rabszolgaság után lehetnek, egy közelebről meg nem magyarázott »szerencsés véletlen« (heureuse fortune) révén szabadokká. Ők eljutnak Nápolyba, de sajnos, birtokukat már eladták¹ s Alburci felől még hirt se kapnak. Innen aztán Genovába mennek az anyai örökség hulladékának megmentésére, hol azonban a rokonok embertelen igaztalansága menekülésre kényszeríti őket, mire ők is Párisba kerülnek, hol a sok baj az anyát a kórógyhoz szegzi s már azon a ponton van, hogy leányát (biztosítandó jövője érdekében) feláldozza a gazdagság oltárán: oda dobja a vén Harpagon sovárgó karjai közé.

Ebből a regényes olasz-francia történetből Simai a következő magyar mesét csinálta. Nála az esemény határozott időpont-hoz fűződik s »Első Leopold Tsászárnak (!) uralkodása idejében« esik meg. Nápolyból, »Pest vármegyei község Némedi« lesz, melyet a »Pártütők« feldúlnak; Alburci Tamásból fejedelméhez hű nemes ember válik Gyolts István néven, a ki, miután »nagyon tört vala az Ellenség« rá, feleségével, gyermekeivel, »drágább holmié«-vel Esztergom felé fut, midőn fölszaporodott társaival az erdőben »nyugalomra való helyet keresve magának« »egy csoport Pártosokra akad.« Egymaga, »minthogy nagyon bátor szívvel birt«, többet lekonzól közülök, az életben maradtakat pedig »az erdőnek szalasztotta.« Fia Korlát (Valér) a nagy riadalom alkalmával az erdőbe menekül, hol eltéved, s nem tud többé szüleihez visszatalálni. A Molière spanyol kapitánya mintájára »egy jószívű, jámbor ember« veszi magához s elviszi »Pata-házára«, fiává fogadja s addig akarja nevelni »még ki tanulhatná az Attyának hollétét.« De az »érdemes férfiú« hat év múlva meghal, vagyonát felosztják maguk között

¹ Kazinczy Gábor hibásan fordítja ezt a kifejezést »où nous trouvâmes tout notre bien vendu« ekképen: »hol minden birtokunkat *elkobozva* leltük« (Molière vígjátékai. II. kötet. Budapest 1881. kiad. 139. l.) hiszen Anselm mondja, hogy maga talált módot annak *eladására*: »et ayant su trouver moyen d'y faire *vendre* ce que j'avais«

törvényes örökösei s »Korlátnak is ki-telt a zsoldja.« Korlát most megindul a bizonytalanság útján, de egy kereskedő (»egy jószívű magyar«) Rév-Komáromba utasítja, hol szerinte valószínűleg czélt fog érni. Utközben neki is kalandja esik. Lentsés nevű gazdag embernek (»kit mi — mondja Simai — telhetetlen fősvénysége miatt Zsugorinak nevezünk«) Kristina nevű leányát, Komárom és Áts közt, »egynehány fajtalan kóborlóknak körmei közül tsaknem életének vesztével« kiragadja. Ő is belé szeret a leányzóba, de hogy biztosan czélt érjen, »kultsárnak« szegődik el Lentséshez. Simai végül egész naivul ezt jegyzi meg: »Ez eddig Hagyományból.« »A többi merő költemény«.

Valér-Korlát sorsáénál az Alburci nejeének és leányának sorsa, jobban egyezik a Molière meséjével, azzal a különbséggel, hogy az ő kis társaságukat »a gonosz Pártütők vagy idegeny kézre, vagy végső pusztulásra juttatták.« A rokonok vesztükre is törnének »ha láb alól előbb nem állanának.«

Az öreg Némedi Gyolts István esete 16 helyett 7 évvel ezelőtt történt meg és viszont Korlát, 7 év helyett, akkor »mint egy« 10 éves lehetett. Maga Gyolts István is hasztalanul keresi az Esztergom melletti erdőben eltévedt feleségét és leányát. »Valamerre fordultam — mondja — mindenütt tsak holt híreket halottam« és már maga is elhitte »hogy valamint más nevezetes Familiákat, ugy titeket is egyre gyilkoltak és halálra úztek a Pártütők.«

A fiu esete igazolására Molièrenél, az apa rubintos pecsétgyűrűje és az anya agát-karperecze szolgál, miket Valér a spanyol kapitánytól kap, Simainál csupán az atyának »metszett gyűrűje« fordul elő, nemesi czímerrel ellátva, melyet Gyolts István akkor vont a fia ujjára, midőn a Dunán átevezvén, »nehogy ketté törné a Kormány«, levont a saját ujjáról.

A Rév-Komáromban való találkozás ténye Simainál éppen ugy a véletlen műve, mint Molièrenél a párizsi, sőt tán azt lehetne mondani, hogy amaz kevésbé valószínűtlen mint emez, anélkül természetesen, hogy akár az egyiknek, akár a másiknak elhíhetőségét komoly megvitatás tárgyává akarnók tenni.

Láthatjuk a fölhozottakból, hogy mennyiben magyarosítja Simai Molièret. A molièrei háttér annyira nem függ össze szervezetileg a fő mesével, hogy annak megváltoztatása alig módosít a lényegen. A nápolyi zavargás, a tengeri zivatar, a kalózok esete kétségtelenül nagyobb szabásúvá teszik a háttérrel s a főmese környezetének előkelő színezetet kölcsönöznek, míg Simainál ez kisszerűvé törpül, s hamisságát nyilvánvalóbbá teszi, midőn pl. hazánkban király helyett csak »Leopold Tsászárt« említ és határozottan nem jellemzett »Pártütöket« kever a dologba, a kik igazán véve inkább martalócok, fosztogatók. gyűjtogatók, a női erényt veszélyeztetők, mint pártütők abban az értelemben, a mint szokásba jött pártot ütni Lipót király ellen, törvénytelenégei miatt.

Molièrenél a történeti háttér képzeletbeli, Simainál meg van hamisítva. Molière személyeinek kalandjai beleillenek az ő regényességet szerető korába, midőn Nápoly talaja mindig izzott, a kalózok valóságban garázdálkodtak a Földközi tengeren és egy hajótörés (a hajók rossz szerkezete miatt) nem is tartozott a ritkaságok közé. Ily viszonyok közepette egy család szétzülése könnyen megtörténhetett, bár viszont összetalálkozása is valószínűlenebb. Simainál ellenben a családtagok elszakadása az, a mi kevésbé valószínű. Ezért, mintha érezte volna, hogy Esztergom és Komárom közt mégis csak könnyebben találják meg az emberek egymást, mint ha Páris és Nápoly távolsága forog szóban, Alburci-Gyolts István bolyongását 16 év helyett csak 7-re teszi, s ott javít valamit a különbözetben, midőn Korlát-Valért 7 helyett 10 évesnek mondja az eltűnés pillanatában.

Mi azt hisszük, hogy Simai nem szándékosan cselekszik, midőn Lipótban csak a »Tsászárt« szerepelteti s a »kuruczlabancz« világ katonáiban csupán »Pártütöket« lát. Inkább fölületességnek, mint szándékosságnak, vagy éppen hazafiatlanságnak mondható. Tanári pályáján a történelemmel soha behatóbban nem foglalkozván, kifejezéseinek nem is akar valami nagy fontosságot tulajdonítani. Neki — a lehetetlen tengeri vihar helyett — valami zavargás-félére volt szüksége, hogy Gyolts I. és családja elszakadását, magyarosított meséjében, valószínűvé tegye. Lipót kora erre a legalkalmasabbnak látszott. De viszont, ha akár a Thököly Imre, akár a II. Rákóczy Ferencz fölkelése igaz indítékait és mellékkörülményeit hozza kapcsolatba a főmesével — midőn vagyonekობzás stb. bőven fordult elő — nemcsak magyaros és igazi történeti háttérrel ad meséjének, de alkalmat nyer a labanczkodás csúfságai mellett a kuruczvilág gavallérosan katonás vonásainak kitüntetésére is. Lehet, hogy a censura szabályai tartották kötve a kezét. Bárhogy álljon a dolog, az ő alkotta háttér mindenképen hamis marad s egy cseppet sem teszi nemzetibb színűvé a L'Avare magyarosított cselekményét.

Simainál a magyarosítás tehát inkább csak a nevekre szorítkozik, mint a lényegesebb dolgokra. Mennyi rész jut ebben a nemtudásra vagy az akadályozó külső körülményekre, ma már el nem dönthető. De viszont, ha irodalmi magasb értéke nincs is a Simai magyarosításának, alkalmi becsét kétségbe éppen nem vonhatjuk, mert az bizonyos, hogy az akkori magyar világ előtt Lentsés-Zsugori érthetőbb volt mint Harpagon; Butzkó, mint Brindavoine; Kullants, mint Merluche; Lopadi mint La Flèche; Némedi mint Anselm-Alburci Tamás, egy oly korban, midőn először kezdték emlegetni »ama híres Frantzia Költő Molièret.« Simai, korának akart szolgálni, első sorban a magyar színpad érdekeire gondolt s irodalmi magasb szempontok nem lebegtek lelki szemei előtt. Ez magyarozza Zsugorija jelentőségét a kilenczvenes évek elejétől vagy három évtizeden át, s ez a körülmény magyarozza meg

további sorsát és értékét azon túl, a magyar irodalom történetében. Az ő kisebb körü tehetsége nagyon beillett a kezdetlegesség ama korába, mint szorgalmas, jóra való munkásé, ki minden különösebb ambíció nélkül maga jelölte ki magának azt a teret, a melyen a leghasznosabb szolgálatokat tehetette hazájának. Nem tört el nem érhető czélok felé, ezért a maga szűk körében többet használt mint sok más, ki »erején fölül mert« s egyik érdeket sem tudta kellőleg szolgálni.

De lássuk közelebbről, hogyan alakította át lényegesebb részeiben a mesét. Külső szerkezet dolgában nincs nagy eltérés Molière és Simai közt. Az I. felv.-ban két jelenetet von össze: az 5—6-at (nála 6.) és 9—10-et (nála 8). A II. felv.-ban csak egy összefonást találunk, hol a 3—3 jel.-ből nála a 2. jelenet lesz. A III. felv.-ban az 1—5 jelenetből egyet csinál; az elsőt; a 11—12 jel. nála a 7-ik és a 14—15-ből a 9-ik lesz. (Simainál sajtóhiba a XI. jel. IX. helyett a 182. lap.)¹ Kihagyás helyett tehát csak összevon. A IV.-ben azonban már rövidít is pl. a 4—5. jelenetet teljesen kihagyja, úgy hogy a Kleant és az atyja közti jelenet után rögtön a La Flèche-Lopadi jelenete következik. Jakab mester mókája Kleanttal és Harpagonnal; Kleant és Harpagon párbeszéde, ha nem is mellőzhetetlen elemei a vígjátéknak, amaz fölöttébb mulattató és előkészíti az 5-ik jelenetet, mely jellemző az apa és fiu konok elhatározására. Kihagyható ugyan a cselekmény megértése megnehezítése nélkül, de viszont nélkülözhetetlen jellegzetesség dolgában. Az utolsó felvonás Simainál szintén mint Molièrenél 6 jelenetből áll.

A tartalmat tekintve, a fordítást szabadnak mondhatjuk. Nem lehetetlen, hogy Simai francziából fordított, hisz barátja Révay Miklós bevallása szerint értett francziául, de határozottabb bizonyítékok fölmerüléseig legyen szabad a dologban kételkednünk, mert pl. ez az egy mondat nagy valószínűséggel utal a német forrásra: Oly személy után . . . épen-nem *szaggatok*« (216. l.) (Sich um eine Person *reissen!* »Pedig a francziában ez áll »et de rien pretendre à un coeur qui se serait donné«). Nincs ok arra sem, hogy miért módosítsa a *magyar* átdolgozó Molièrenek ezt az érdekes helyét: »un lit de quatre pieds à bandes de *point de Hongrie*« . . . ekképen »Egy hatlábu, nagy fedeles ágy, mellynek superláttyai himmel varrott olaj színű atlatzbol vannak« (134. l.), holott a többi tárgy felsorolásánál, az eredetitől sokban eltérőleg, előttiünk jobban ismert tárgyakat számol elő. Általánvéve a II. felv. I. jelenete tele van, az eredetiben nem is létező, toldalékokkal. Nála pl. 8°/_o-ról, Molièrenél 25°/_o-ról van szó; nála 6 ezer forintról, Molièrenél 15000 francról. Ha nem képzelünk is kész fordítást előtte, de a sok szabadság azt sejteti, hogy vagy nem értette az eredetinek több helyét, vagy hivatottnak vélte magát a

¹ Adataim teljesen igazolják a Háhn Adolf adatait. Egyet. Phil. Közöny XIV. évf. 786. lap.

»híres Frantzia Költő« némely helyének kijavítására. Az eltérés a francia szövegtől különben sehol sem oly nagy mint az V-ik felvonásban, mely egészen más tartalmu Molièrenél mint Simainál. Ezt azonban még értjük, mert ha Simai magyar viszonyokat alkalmaz a nápolyiak-franciák helyébe, természetsszerűleg következik az is, hogy a család sorsa történetének elmondásánál teljességgel nem ragaszkodhatik Molière szövegéhez. Meg is cselekszi ugyanígyra, hogy ez az V. felvonás csaknem egészen a Simaiei, vagy, a mint ő mondja »a hagyományé«, pedig éppen erre volna helyesebb alkalmazni azt a másik kifejezését, hogy »merő Költemény.«

Simai a Fösvénynyel egyidőben készíti el Gyapai Mártont, amazt a L'Avare, ezt a Sganarelle ou le cocu imaginaire nyomán. Mind a kettő magyarosítás s tán nem minden ok nélkül az, mert tán nem mondhatja, hogy eredetiből készült — azt meg, hogy németből fordította, restelli mondani, a mint pl. Kazinczy éppen nem mondja, hogy Hamletjét *nem angolból* fordítja. Így Simainál a magyarosítás is annyit jelenthet, hogy az eredetiből nem tud fordítani, a német szöveg fordítását meg nem akarja bevallani. Zsugorít Molière után készítettnek mondja, ami határozottan nem jelent fordítást, hanem inkább átdolgozást. Egy Molière vígjáték fordítása a francia nyelv oly alapos tudását föltételezi, hogy szinte érthetetlen, hogy, ha Simai ezzel a tudással birt, többé soha semmi egyebet ne fordítson francziából és parlagon hevertesse egy oly nyelv tudását, mely korában igen nagy hasznára válhatik, drámairodalmunknak és színészetünknek, de meg a saját irodalmi dicsőségének is. Ha nem vonható is kétségbe a Révay föntebb idézett állítása, azt hisszük mégis, hogy e tudás nem állott a Molière teljes megértéséhez okvetlenül megkívántató színvonalon, mert ha igen, akkor Simai nem állapodik meg a L'Avarenál s Sganarellenél, hanem megpróbálkozik a Molière muzsája értékesebb alkotásaival is. A tudásnak éppen abban áll legfőbb gyönyörűsége, hogy nem marad meg a kezdet legkezdetén, mert éppen a bemélyedés élvezete az, mely a munkakedvet növeli, az igazi munkakedv pedig csupán a legnagyobb föladatok megoldásánál érzi azt a boldogító kielégítetést, mely a fáradság egyetlen s legigazabb jutalma.

Simai minden valószínűség szerint valami átdolgozás nyomán készíti Zsugoriját s így, miután gyönyöre nem volt mély és igazi, hamar kielégítést talált a kezdetnél. Fölhagyott a további munkával, mielőtt a költői lélek egész odaadásával belémerült volna egy Molière-vígjáték költői és drámai szépségeinek élvezetébe. Simai nem volt költői lélek, ezért nem tudta megbecsülni Molièret s mert nem volt az, lehetetlennek tartjuk, hogy műveit megértette az eredeti szövegben és éppen ezért nem érzett vágyat műremekeinek élvezésére s nem kapott kedvet azok lefordítására.¹

¹ Lázárnak, és az ő nyomán Hahnak azon állítását (Egyet. Phil. Közl. X k. 498 és XII. k. 782), hogy Simainak 1792-ben megjelent darabja »először

Sajnos, hogy a L'Avare második magyarosítóját sem számíthatjuk költői lelkű műfordítóink közé. Éppen 30 évre a Simai Zsugorija után jelent meg a *Döbrentei Gábor* Fösvénye, nyomtatva Bécsben, kiadva Kassán Wigand Ottó által. Ez a 30 év jelenti a Simai fordításának legfényesebb időkorét, de hogy még ezután se tűnt le a műsorral, jele, hogy ez új fordítást nem találtak annyira jónak, hogy siettek volna a cserével. Pedig Döbrentei meglehetősen kicsinyléssel beszél elődje fordításáról. Szerinte Simai »oly szabadon járt a Francia Vig Játék költő lelke körül, hogy ezen fordítás (t. i. a sajátja), mely azt híven akarta felfogni, még eddig talán nem felesleges.« Két megjegyzésünk van ez észrevételre. Először az, hogy Döbrentei határozottan több szabadságot engedett meg Molière »lelke körül« mint Simai; másodsor: a dicsekvőleg emlegetett hiv felfogás, éppen nem mondható annak.

Döbrentei is magyarosít. A Fösvény színhelye nála már nem valami vidéki magyar város, hanem Pest — de a mi nagyon különösnek fog fölünhetni, a magyar cselekmény háttérében mégis a nápolyi események állanak, úgy hogy igazán csodálnunk kell, hogy a nápolyi Don Alburci Tamásból miként válhatott tősgyökeres magyar Solymosi, nem is beszélve a felesége, a leánya meg a fia megmagyarosodásáról! Döbrentei egészen megfelelkezik arról, hogy a család széjjelválásának és újra való összetalálkozásának

ugyanezen évi febr. 14-én adatott elő Komáromban a gymn. ifjuság által a szegények javára« tévedésnek tartom. A Magyar Hirmondónak ide vágó helye így szól (1792. I. 347—8.) »Nagy Szombat, febr. 28. Egy kis utat tettem volt a napokban, melynek alkalmatosságával hazafiai örömmel tettem el Komáromban, midőn az oda való tanuló Ifjuságnak jádzó színjébe vezettem. Nevelkedett örömöm, midőn szemlétem, mely helyessen s nagy kedvvel jádzó ott a Magyar Játékokat nem tsak a született Magyar Ifjak; hanem még a született Tótok s Németek is. Vóltak ezek között olyanok is, kik azelőtt egy szót se tudtak magyarul; s a jádzzhatásra való vágyódás arra vitte őket, hogy Nemzeti Nyelvünket tanulni kezdeték s annyira is mentek benne, hogy kiállhattak a Magyar Jádzók közzé. Néha néha tartatnak Deák Játékok is; de tsak ugyan a Magyar darabok az elsők s gyakrabban is jádzzattnak. Éppen akkor, hogy ott voltam:

Zsugorit vagy az Öreg Fösvényt

jádzzottak« . . . stb.

Először nem valószínű, hogy Simainak csak 1792-ben nyomtatásban megjelent művét, már ugyanazon év február havában betanulhatták s el is játszathatták. De végre is nem lehetetlen, hogy kéziratból játszottak. Másodsor nyomósabb ok az, hogy S. művének a címe *Zsugori lelhetellen fösvény ember*. De még tán ez sem zárná ki, hogy S. darabjáról van szó a Magyar. Hirm.-ban, ha ugyan végül nem hozhatnók föl azt a tényt, hogy igen is van egy ily című iskolai dráma, csakhogy *Fejér Györgytől: Az öreg fösvény Zsugori*, mely 1790-ben jelent meg Pozsonyban és iskolai czélokra készült, nem mint a Simaié, mely azért jelent meg Endrődy Magyar Játékczimében, hogy a magyar színészet érdekeit szolgálja. És ha hozzá vesszük, hogy a Simai darabjában négy nő szerep van, amabban egyszem, aligha kételkedhetünk abban, hogy 1792. febr. 14-én (?) nem a Simai Zsugoriját adhatták elő a komáromi ifjak.

Nem lesz érdektelen ide jegyeznünk, hogy a Hadi s már nevez. tört. 1791. évi 10 kötete S.-ről szólván megjegyzi: »két új darabok vagynak közelébb nála készen.« Ezek: Gyapai M. és Zsugori.

ténye már Molièrenél is a valószínűség határain csaknem túlnan esik. De Nápoly és Páris közt mégsem akkora a nyelvi távolság mint Nápoly és Pest közt. A mi Molièrenél *még valahogy* elhíhető, az Döbrenteinél nagyon jogos kétségeket támaszt bennünk. Ez képezi a Döbrentei magyarosításának első, föltűnőbb ferdeségét. A mi Simainál ügyességre vall, az t. i., hogy nemcsak a cselekmény színterét teszi magyar földre, de az előző eseményeket is ott játszatja el, addig Döbrentei magyar neveket ad személyeinek, sőt magyarokká formálja is őket, de az előző eseményeket Nápolyban, Firenzében, Genovában és Fiumében játszatja le, ezzel csak még inkább növelvén azt a hihetlenséget, mely Molièrenél is csak a véletlenek színpadiasan szerencsés találkozása mesterkedésével magyarázható ki. Pedig Döbrentei nagyra van az ő magyarosításával. Ő jól tudni látszik, hogy a francia nyelvet »tökéletesen bíró« magyar jobb szeretné, ha francia neveket láthatna a fordításban, sőt a »csak magyar nyelvet beszélő Magyarra« is kíváncsian, hogy az író úgy álljon előtte a fordításban »mint egy valószínű külföldi példány«. De szerinte még az ily helyes kíváncsú magyar is »nem érez-e többet, mikor nemzeti nevéket hall, nemzeti köntösében? Nem más állást ad-e mintegy önkéntesen maga magának, midőn a pantalon le rugván, hazai büszke köntöst ölt fel?«

Láthatjuk e kijelentésekből, hogy Döbrenteinél a magyarosítás nem egyéb kelmeiségnél, czafrangnál. A hazai büszke köntös nála az igaz magyarság jelképe. És ő ezen nyilatkozata után mégis azt írja: »minden magyar elnevezések és földünkre áthelyeztetések mellett azon voltam, hogy a Francia sértetlen maradjon, mert oly Genie mint Molière, *ha egy két kis tűzés rá is fér* (!!), megérdemli, hogy formája össze ne tördeltessék.« Hogy mit ért Döbrentei forma alatt, azt nem is sejtjük. Ha a szerkezeti formát érti — alább látni fogjuk, hogy miként törött az össze az ő kezeitől. Ha azt a cselekménybeli keretet érti, a melyben az esemény lefolyik — látni fogjuk, hogy ezt is miként tördeli el magyarosítása ügyetlenségével. Ugy látszik, Döbrentei, midőn formát mond, ez alatt a lényegét érti, a cselekmény lényegét, melyet csakugyan nem illeik összetördelni a fordítónak. Csakhogy, vagy lefordítjuk azt, a mit a költő megírt, és pedig változtatások nélkül és teljesen az eredeti szellemében, vagy, ha eltérünk attól, akkor viszont csak annál siralmasabb törmelékké válik kezünkben a fordítás, minél ügyetlenebbek vagyunk a forma és lényeg közti alapos különbség fölismerésének mesterségében.

Döbrentei aztán így fűzi tovább fejtegetéseit. »Csak azt az ingert akartam neki adni, a mit a Párisi katonatiszt, ha délczég huszár köntösben beszél hozzánk, mingyárt az első megpillantásra is a Magyarban közönségesebben gerjeszt, mintha egy ugynevezett toldott lábú kaputos (!) öreg csoszkal elé, minemükép Harpagonnak francziásan épen figurázni kellene, pedig a nélkül, hogy valami

nemzeti különösség festetnék általa.« A mi érthetőbben annyit akar jelenteni, hogy Harpagon nem jellegzetesen francia fősvény, tehát magyar fősvény is lehet, és ha azzá tesszük, könnyebben érthetővé válik, miként az a francia tiszt, a ki huszár ruhát ölt magára, s éppen ezzel a magyarban hazafiui érzést gerjeszt. Döbrentei nem bánja, hogy az a huszár az ő dolmányával, kalpagójával és tarsolyával úgy viselkedik, »hogy mozdulatai, minden fogásai Frantziát mutatnak«. Mindamellet elég ovatos is Döbrentei, hogy így szándékosan nevetségessé ne tegye magát, azért kijelenti, hogy nem akarna úgy jární, mint az a komédiás, a ki 1812-ben Kolosvárott a magyar nézők kedvéért kaput helyett magyar mentét vett föl ugyan, »de a derékon alul, térdig érő nadrág, fehér strimfli és csattos papucs» rendeskedett.«

Csodálatosan zavart észjárásra mutat az az állítása is, hogy az ilyen fajtájú »művészi megkívánás és nemzeti szokás összekötéseit megegyeztetni, minden más európai nemzetnél könnyebb mint a magyarnál!« Ugy látszik, képzeletben nehézségeket gondol ki, hogy ezzel is mentse — ügyetlenkedését. Olyan elvet állít föl, a melyet maga hazudtól meg. Magyarosítani akar — a formák megtartásával és széttöri a formát, melynek jelentőségéről fogalma sincs. Harpagon, szerinte, azért lehet Fukarházy, mert mint fősvény nem kizárólag francia típus, de viszont az olasz-francia földön történt esemény mégis a magyar tárgy-személyű mesébe való történet maradhat, és elég, ha a nápolyi Don Alburci rókatorkos mentében jelenik meg és a nevét Solymosira magyarosítja! Ezzel szerinte érthetőbbé válik a magyar közönségnek a jellem és a cselekmény s jogos önérzettel elmondhatja a fordító »hogy a mi fordításunk még eddig tán nem felesleges« a mi magyarán annyit jelent, hogy *nagyon is szükséges*, mikor Simai anyyi szabadsággal fordította a L'Avare!

Döbrentei indokai közül azonban a legmulatságosabb a legvégső, a melylyel magyarosítása szükségességét támogatja. »A Magyar Játszók és Játsszónék közül ritka egyezik azon, hogy a külföldi német vagy francia neveket jól kimondja s a Fősvényben a sok francia nevezet sokszori kimondása (!) csak a járatlanságban való kaczagást okozta volna.« Valóban pompás indíték! Kár volna azonban mégis a leglényegtelenebbnek tartanunk. Mi azt hisszük, hogy ezen a nyiláson át beláthatunk Döbrentei titkos műhelyébe. Ott látjuk őt, nagyobb, hevesebb ambícióval mint tehetséggel, amint nagy dolgot készül véghez vinni. Már Erdélyben elismert protectora a színészeknek és íróknak. Az első nagyobb drámairodalmi pályázat létrehozása egészen megzavarta szereplő vágygyal eltelt lelkét — s most egyszerre első szerepet akar játszani nagy Magyarországon is. Francziául tud egy kicsit, magyarul igen gyengén, de meg akarja lepni az egész magyar íróvilágot Külföldi Játékszínével. Hiszen nemrég nyílt meg Kolosvárt az első állandó magyar színpad (1821. márcz. 21-én) — ennek akar szolgálatokat

teni. De még ennél is nagyobb tervei vannak. Nagyon megunta a poezist. »Mindég versezzünk-e?« — kérdi. Kívánja, hogy a »prózaikus« írók is mozduljanak meg már egyszer! Ime! ő jó példával jár elő. »Legyenek Prózaikusaink — kiáltja hatalomszavával, — legyenek külön, hogy ne csak költőjinktől, vagy legalább a költés útján elindultaktól teljenek ki azok is mint többnyire eddig; hanem Prózaikusaink is adjanak több dísz nyelveknek, párosítsanak erőt és lelket kellemmel s némellyike váltsa föl olasz bőbeszédűségét velősebb rövidséggel, úgy vigyázza, hogy e' meg feszesen ne mozogjon.«¹

Ő tehát két dolgot akar: 1. mintát adni arra, hogy miként magyarosítsuk az idegen színdarabokat, ha közönséges érzést akarunk gerjeszteni; 2. megteremteni a magyar szépprózát egy oly időben, midőn már mindenki megunhatta a sok verselést.

Lássuk, hogyan sikerült ez a vállalkozás az ambitiozus Döbrenteinek: hogyan tette magyaros ízűvé a L'Avaret és minő mintákat adott művében, követendő példányokul a széppróza magyar művelőinek?

Döbrenteinek első sorban komoly aggodalmi voltak — hihetőleg A. W. Schlegel nyomán — Molière moralját és izlését illetőleg. A L'Avare III. felv. 12-ik, IV. felv. 2-ik jeleneteire azt jegyzi meg, hogy ezekben Molière »genieje oly megsikamlást tett,« melyet ő a magyar kiadásból kihagyandónak vélt. Az egyik a gyűrü-jelenet, a másik Jakab mester mókázása Kleanttal és Harpagonnal meg Kleant és Harpagon jelenete. Simai csak e két utóbbi jelenetet mellőzte, de nem abból az indokból mint Döbrentei, a ki ugy hiszi, hogy amit Molière »játszva teremtő komikai ere, az ítéletet elnyomva, hevenyében egyszer leirt, azt vagy genialis gondatlanságból hagyta úgy vagy a vastagabb kebelűeknek is kacagásra indíthatásán járt az esze.« Az ilyen eljárás, amivel tán a fősvénység megutáltatását czélozta és az illetlent pellengérré állítani akarta, mégis csak »más részről az erkölcsiség kényes érzését karczolja«. Az ilyen eljárás, Döbrentei szerint, a fősvényt torzképpé változtatja. Zabos Máté (Jakab mester) »ízetlenül furcsáskodó, kétfelé hajladozása pedig, mind az atyát, mind a fiut bolonddá teszi s az egész Játéknak bizonyos parasztosságot ad.«

Döbrentei amint látjuk ekként összetéveszti a jellemekből folyó vonásokat az erkölcsstan elveivel s a burlesque módra jellegzetesben csak parasztosságot lát, holott az egyik a dolgok lényegéhez tartozik, a másik meg, mint a harlequinadeok maradványa éppen formailag jellemző a Molière-korabeli vígjátékra. De ha ennyire fontoskodó Döbrentei, miért nem hagyta ki akkor a Valér és Jakab mester jelenetét is (III. felv. 6. jel.), melyet éppen ő tesz parasztossá az által, hogy utasítása szerint Zabos előbb Eleket »taszítja a Játékszín végére«, később meg Elek Zabost »jól meg-

taszigálja» holott ezekről a finomságokról mitsem tud Molière eredetije.² Ime az ellentmondás és zavarosság Döbrentei elveiben. Elveti ezeket a jeleneteket s aztán a jegyzetek közt mégis csak lefordítja (174—285. l.)! De ő még tovább is megy. Midőn Andor (La Flèche) hozza az ellopott kincset, a Döbrenteitől erkölcsösebbé formált Ferencz és Andor közt ilyen párbeszéd folyik:

Ferencz. Nem elegendem én abba s parancsolom egyszeribe tedd vissza a helyre.

Andor. Ejnye be különös! Hisz ezzel minden bajból egyszerre kirántja magát.

Ferencz. Nem kell nekem lopott pénz. Tedd vissza mondom.

Andor. Ezt nem hittem volna. (Fukarházy kiáltása hallik a kert felől.) De hogy vinném már vissza, nyakon kapnak. (Megint kiáltás.) Az az öreg Ur, az Urfi maga hányása miatt mingyárt rajta vesztek. (Elfut a ládával.)

Ferencz. Eligazítom én azt. (Más felől elmegyén.)

Az ekként erkölcsseiben helyreigazított Ferencznek, ha nem hazudik szemtelenül, el kellene menni az apjához, hogy egy percig se hagyja kétségben. De hazudik, mert a darab végén a Molière Kleantja az, a ki a kincs visszaadásával csikarja ki apja beleegyezését a házasságba. Hogy mekkora ügyetlenséget követ el ezzel Döbrentei, erről úgy látszik sejtelve sincs.

Nézzük most már a *be nem vallott* helyreigazításokat. Így Döbrentei még egypár hozzátoldással egészíti ki Fukarházy jellemét (75., 77. l.). Mikor Fruzsina 100 esztendőöt ígér, azt feleli: »oh be jó volna, ha még addig lehetnék pénzzemmel« ... alább hozzáteszi »ugy hát csak még unokájim gyermekeire szállana a pénzem«, a miről Molièrenél említés sincs téve. Éppen ilyen erkölcsös új vonás Döbrenteinél, midőn a fősvény Fruzsínának ígéretet tesz. »No hiszen nem bánom hát... Mihelyt időm lesz, mingyárt ígérek neked valamit« (87. l.) vagy midőn ezt az utasítást adja Eleknek: »dugj el vagy öt narancsot előlök s küld vissza a kereskedőnek« (117. l.) Az ő Fukarkázyját még a csúz is bántja (84. l.) sőt a szolgának ezt mondja: »hiszen egy kézzel is megtarthatod a tálat, nekem minden tálaim meg vannak drótozva s nem marad egy is a kezében.« (90. l.) Pista-La Merluce így finomítja meg (így ferdíti el meg nem értve) ezt a mondást: »que j'ai mon haut-de-chaussés tout troué par derrière, et que on me voit, *réverence parler.*« ... »Az enyimnek még a foltja is kiszakadt, hátul, s valahányszor lépem (!), a kiftyegő posztó szél *annyi alázatos szolgára tája száját*« ... (90. l.)! Zabos Máté szerint a Fukarházy lovainak »olyan bőjtire korog a hasok (!), *hogy az egész istálló dorombol belé (!)* s ha volna abrakos tarisznyám a csipejekre függeszteném, szeg helyett« ... és ez a Zabos szereti is a lovakat s szellemesen hozzá teszi »osztán felette kemény természet volna eltérni, mikor a *hozzánk hasonló barom* szenved! (99. l.) Ugyancsak a jókedvű Zabos így jellemzi Valér-Eleket: »Uram, én nem

² Molièrenél csak így van: Jaques pousse Valère, és Valère fait reculer.

tudnám eltérni a hízelkedőt, már ő kéme pedig az. S még osztán teszi magát, mintha ő volna nagyobb úr a háznál. (Csúfolkodva) Sok kenyér fogy el, nem kell annyi bort, fát, gyertyát vesztegetni, mindig ezt nyifogja. Sopánkodik az úr előtt, pedig maga félre lapul a kamarába s nyalogatja a tejfelt... aztán szerinte Fukarházyt úgy hívják rendesen: »az a fősvény, gaz, hazug Ámbrám zsidó« (100., 101., 102. l.), Eleket azzal fenyegeti: »Szemem eleibe ne kerüljön az istállóba, mert úgy a falnak szorítom... mind oly jellemvonások, melyekről Molière mitsem tud! S hogy Döbrentei mennyivel finomította meg Molièrenek fölhányt, úgynevezett parasztosságait, mennyire enyhítette a fukarság csúf vonásait, ezt a mondotak eléggé megvilágosítják. De tudunk még egyéb példákat is fölhozni. Így Fruzsina szabadszájúságát a következő uj mondásokkal emeli ki nyomósabban. »Kedvesek ugyan a szőkék, s csiklandják a szívet, de többnyire tyúkszeműek... majd azt tanácsolja Maris-Mariannának, ha özvegygyé lesz: »Csak egyet pillantson akkor, amugy mosolyogva s már minden szegeletből tiz ifjú legény is szökik elé udvarlására, ő maga annak adhatja kezét, a ki az öreg korral eltöltött napjainak terhét leginkább elfelejteti!« ... ismét oly dolgok, melyekre Molièrenél nem akadhatunk. Ezek a vonások különben odaillesenek a Döbrentei Fruzsínájára egyéniségéhez, ki maga mondja magáról: »Nem rézből alkotta az Isten lelkemet.« (107—108. és 120. lap.)

Jellemző a következő változtatás is. A darab végén Ferencz int Andornak, hogy hozza el a ládácskát:

Andor: Egyszeribe itt lesz Uram bátyám. (Fruzsínához) Mingyárt nem lesz szükségünk fortélykodásodra, de azért mégis megkapod a jutalmat.

A zárósorok szerint így kiált föl Fukarházy:

»Ah én még ládácskámat látom újra. (Fut Andorhoz, a ki neki a ládácskát félelmesen nyújtja. Fukarházy sietve ragadja meg, s ölelve előre fut.) Kedves, drágalátos szerelmem.« ...

Ezek szerint Ferencz tehát mégis összejátszott Andorral, Fukarházy meg kapzsiságának oly jelét adja, melytől Molière jó ízlése idegenkedett, mert nála Anselmnek: Allons vite... szavaira csak ezt mondja Harpagon: »Et moi, voir ma chère cassette.« ...

Igy fordít és igazít, magyarán így kontárkodik és ront Döbrentei, az a Döbrentei, a ki Simaival szemben alkalmat lel kicsinylőleg szólni egy oly átdolgozásról, mely fogyatkozásai mellett is ügyesebb, magyarosabb a maga egészében mint az övé. Erről közelebbről is meggyőződhetünk, ha részletesebben nézzük, hogy miként akarta magyarrá tenni a nápolyi kalandot és miben állanak jellegzetes magyarosságai, melyekkel keresett érzéseket akar kelteni.

Solymosija a hullámokból nemcsak életét, de nála lévő kincseit is megmenti. Ő elkerüli Nápolyt s így ott maradt fekvőségeit sem adja el; mert Döbrentei nagylelkűsége és kegyelme gazdagnak

hagyja. Aztán, hogy lehető messze essék Nápolytól, Magyarországra költözteti, hol kereskedést kezd, mely »nem kis vagyonhoz jut-tatja.« Ekkor meglegedvén »az al földön és felföldön való sok járásokat«, Budán házat vesz s mivel »Magyar közt gazdagodott meg, nem ellene szegezni, hanem mellette csatolni kívánta magát s a nevét is magyarrá változtató.« Mint láthatjuk Don Alburci, Döbrenteinél iránydrámába illő alakká változik át — követendő például a meg nem magyarosodott kereskedőknek.

Elek-Valér sorsának története a következő módon magya-rosodik meg. Őt egy genovai hajó menti meg a hajótörés alkal-mával s annak kapitánya a fiaként nevelteti föl. A kapitány köze-ledni érezvén halálos óráját, még idejekorán gondoskodik fogadott fiáról s így nem marad segítség nélkül, mint a szegény Valér. Genovából aztán Florentziába megy, hogy valami tisztességes hivatalt kapjon. Útjában azonban megtetszenek neki az olasz földön szállásoló magyar huszárok, közbük áll, tisztté lesz, s mint ilyen részt vesz az »utolsó háborúban« (!!). Itt véletlenségből meg-tudja, hogy atyja él, búcsút vesz tehát a katonaélettől s apja keresésére indul. Ekkor esik meg vele az Eliza kalandja. Ő is szolgálatba áll Harpagon-Fukarházyhoz, hűséges szolgáját pedig atyja keresésére küldi, míg maga barátaihoz »minden felé« leve-leket ír ebben az ügyben! Nyakatekertebb magyarosítást ennél aligha csinálhatott volna Döbrentei. De két dolgot elért ezzel a genialis leleménnyel: azt, hogy az apát megtette budai háziurnak, a fiút meg pesti szolgának. Most már csak a Dunán kell vala-hogy átjutniok s misem könnyebb mint hogy az apa meg a fiú rátaláljanak egymásra.

A feleség és leánygyermeke sorsa is nem kevésbé új és változatos. Ő a leányával az »egybetört(!) hajónak egy darabján lebegtetett el a víz által messze-messze«, mígnem valami »rabló-hajó« emberei megszabadítják. Ott maradnak »egy jó darabig« s »midőn osztán« kicséréltettek (! hogy kikkel — elhallgatja), Nápolyba mennek vissza — hol azonban jószágukat már az alatt eladták. Innen (Genova helyett) Velenczébe térnek, hogy valami atya-fiuknál meghuzzák magukat. Mikor a pénzük elfogyott, a rokonok »nem igen jó szívvel látták«, erre egy fiumei asszonysággal annak hazájába mennek. »Itt se volt soká mit tenniök«, mire elhagyják az »Olasz földet« (!) s szerencsét hajhászó bujdosás után — Magyar-országba jutnak »falura egy Magyar asszonysághoz«, hol igen jól folyt a dolguk. De ez is meghal s így (természetesen a távolhatás szin-padi törvényei értelmében) Pestre jutnak, hol, a darab kezdete-kor már egy év óta, eléggé nyomorúságosan töltik napjaikat.

Milyen hihetetlenül zagyvalékos mese ez a Simai egyszerű történetével szembe állítva. Döbrentei a maga találmányával nem-csak a szétzüllés és megmenekedés, de az összetalálkozás lehető-sége körülményeit is oly valószínűtlenné tette, hogy szinte bámul-nunk kell azon, hogy ő ilyen esetlenségekkel akarta a L'Avare

meséjét a magyar közönségnek érthetőbbé tenni. Nagyobb ügyetlenséggel, avatatlanabb kézzel bizonyára senki nálánál jobban össze nem zavarta a Molière darabjának regényes hátterét.

És minő magyar vonatkozásokat sző be a maga meséjébe!! Midőn Harpagon-Fukarházy a fiát korholja pazar ruházkodásáért, a következő párbeszéddel teszi a korholást ékeesebbé:

Ferencz: Igaza van Uram Atyámnak.

Fukarházy: Látod? Jobb volna hát kaputot viselni, mint ezt a hosszú dolmányt.

Ferencz: Igen, de én Magyar vagyok.

Fukarházy: Magyar, míg a módi tart. Majd megint egyet kaptok elé. Én csak azt mondom, öltözködj szűken, a mi a czifrából megmarad, a tied, s a pénz soha se jó ki a módiból.

Ferencz: Abban megint igaza van Uram Atyámnak...

Mennyit ér ez a hely *magyaros vonatkozásnak*, bővebben kár volna vitatni... Ehhez hasonló akar lenni az is, midőn az adóslevél elkészítését »Szolga-Bíró« által akarja foganatosíttatni. (61. lap.) Nem tudom eldönteni, vajon a hazai viszonyokra gondol-e, midőn a kölcsön adó részéről, 8000 forint után »esztendei interesre«, 3840 frtot (!) óhajt — holott Molièrenél csak 25⁰/₁₀-ról van szó. (62. l.) Azt azonban csodálom, hogy a felsorolt bútorok közt, ő is ép úgy, mint Simai, óvatosan lefordíthatatlanul hagyja azt a kifejezést, mely az ágy díszítéséről szól »à bandes au point de Hongrie.« Egyáltalában a kölcsönnél szereplő tárgyak felsorolásánál oly önkényesen jár el Döbrentei, hogy inkább abban kételkedünk, hogy az eredeti szöveget jól megértette, mint elhagyjuk, hogy itt csak »olyan portékákat említ, melyek közöttünk kelendők.« Még a Herfort és Klárka történetére való hivatkozást, az eperjesi gyolcslepedő, a máramarosi medvebőr s még egy-két dolog említését ilyenekül tekinthetjük — de hogy a diófa-asztal helyett a cseresznyefa-asztal, nálunk »kelendőbb« volt volna, vagy a rozsdás puskák, miket könnyű tisztítani, vagy a köpő-láda, pálinkafőző üst, egy ghitára, »melynek húrjai Cremonaiak voltak«, vagy a »kanapé eleibe való hollandiai szőnyeg«, melyet a moly csak két helyt lyukkasztott keresztül — ebben jogosan kételkedhetünk s alig tarthatjuk egyebeknek, mint olyan hatásra számított szellemességeknek, melyekkel Döbrentei a Molièrei comicumot növelni törekedett! Úgy látszik, ott is magyarosan zamatos akart lenni, (II. felv. 5. jel.), midőn Andor-La Flèchesel azt mondhatja Fruzsínának: »Ítt az orrom, hasítsd fel, mint a tatár lóét, ha ezt az öreg urat ismered« (73. l.), a mi Molièrenél egészen másként hangzik: »Je suis votre valet, et tu ne connais pas encor le seigneur Harpagon.« ...

A Zabos Máté étekrendje tán még a legsikerültebb magyar vonatkozás az egészben (95—6.), azonban a Fukarházy toldásába már ízléstelenség is vegyül. (98. l.) Azt hasonlóképen kevésbé tartom sikerültnek, hogy Fruzsina az álgrófné vagy álbáróné sze-

repére olyan asszonyt hoz javaslatba, a ki felső magyarországinak adná ki magát (!), a minthogy Döbrentei éppen ezen a helyen nagyon sok szabadságot enged meg az eredeti szöveggel szemben. (122. l.) Fukarháznak az aranyaihoz való vonzalma »kör.nöczi szerelem« gyanánt szerepel (145) — mennyire jellegzetesen, szintén nem vitatom. Úgy látszik magyarosságot szenvedleg Döbrentei midőn »morringról« (78) s jegyruháról beszél nászajándék helyett (52—53) vagy midőn modor helyett — orozát (!) emleget. (125.) Ilyen magyarosan zamatos dolgokként szerepelnek hihetőleg ezek a kifejezések is: »vigyen el a tatár« (66); »forró hideg csapjon az ördögök közé« (87); »nem igen ugranék a Dunába« (106); »hagyj békét tekervénykedéssel« (119), »ne merjen azon lány körül sifitelni« (129); »itt sifitel körülöttem« (144.)...

Ilyen eszközökkel akarta Döbrentei Molièret a magyar közönség előtt érthetőbbé tenni — csupa külső czafranggal, mely szinte leri az eredeti köntösről! S ha összefoglaljuk a mondottakat, a Fösvény második magyarosításának értékét a következőképen körvonalozhatjuk: mint fordítás gyöngye, mert gyarló nyelven akarja pótolni a maga fogyatékos képzelő erejével a Molièrei leleményt; mint magyarosítás ügyetlen, mert meséje csak a nevek és a mellesleges dolgok révén válik magyarrá és ép ott feledkezik a magyaros vonatkozásokról, a hol minden nagyobb baj nélkül tehetné; mint helyreigazítás a legszerencsétlenebb vállalkozás, mert az eredetinek moráljával nincs megelégedve s parasztozással is vádolja a L'Avare egy-két helyét — s aztán maga ront igazán nem egy helyütt a moralon s itt-ott olyan vaskosságokat szúr a szövegbe, hogy éppen ő az, a ki parasztozássá tesz egyes helyzeteket, kifejezéseket; mint mintája a magyar szépprózának pedig a lehető legnevetesebb, mert stylusa oly göröngyös, sokszor oly nyakatekert, hogy ma sokkal kevésbé élvezhető, mint a 30 évvel előbb készült Simai-féle magyarosítás. Avatatlan kézzel nyúlt Molière művéhez, minek következtében fordítása hűtlen az eredetihez, magyarossága pedig minden igaz magyaros jelleget nélkülöz. Irodalmi tekintetben ez a modor valóságos veszedelemmé válhatik, ha követőkre talált. Szerencsére nem talált, és ebben látjuk Döbrentei eljárása irodalmi értékének legigazságosabb kritikáját.¹

BAYER JÓZSEF.

¹ *Könyves Máté* Játékszín Koszorújában (Buda-Pesten, 1834. 146. l.) valamint *Pestmegyei Játékszíni Könyvtárában* (kézirat) meg van említve a Döbrentei Molière-fordítása, de hasztalan keressük e fordítást a budai, 1833—1837-ig a legelőkelőbb magyar színpad műsorán. Tán eléggé támogatja e tény azon állításunkat, hogy a Döbrentei-féle fordítással nem volt nagyra a magyar színeszet — pedig hát Döbrentei egy ideig Fáy Andrással egyetemben, ott volt a budai színtársulat szellemi vezetőségének sorában!

